

RECENZIO: FÓKUSZBAN A NYOMVONAL 2.

ILON GÁBOR¹

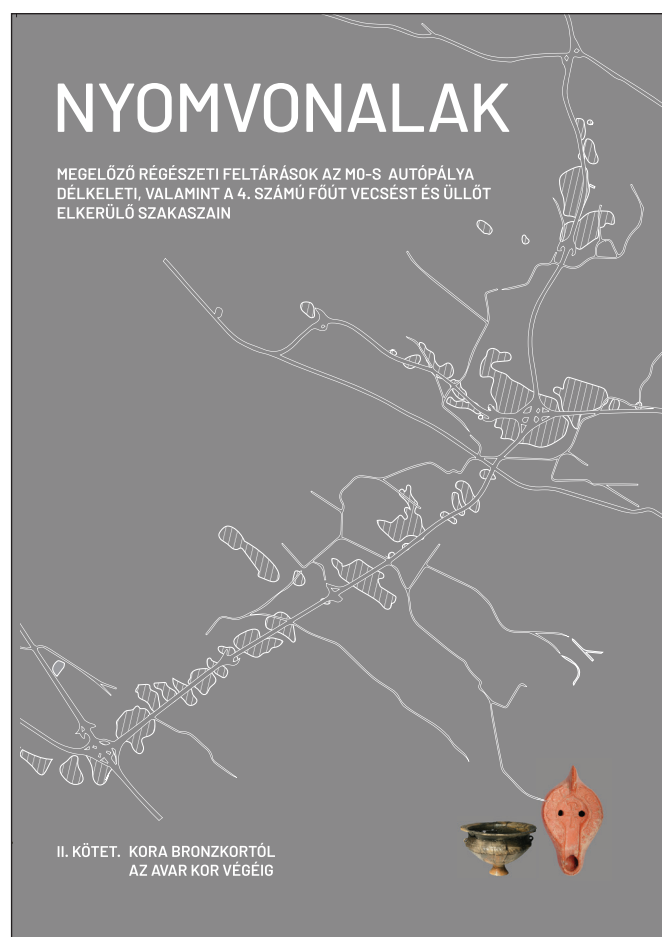
Magyar Régészet 14. évf. (2025) 3. szám, pp. 41–43.

Az M0-s autópálya dél-délkeleti és a 4. számú főút Vecsést és Üllőt elkerülő szakaszán 2001 nyara és 2006 tavasza között, 36 km hosszú nyomvonal-szakaszon, 47 lelőhelyen folytatott kutatásokat bemutató első kötetről, mely a „Természeti környezet és a rézkori lelőhelyek” címet viseli, a Magyar Régészet 14. évf. (2025) 2. szám 44–46. oldalán tájékozódhat az érdeklődő. Ezért itt nem ismételtem meg az ott leírt általános tudnivalókat.

A 2. kötet borítója azonos az előzővel, attól értelem szerűen csak szöveges elemeiben tér el. Ez a kötet „A szerkesztők előszava” után a kora bronzkortól az avar kor végéig 11 szerző 15 tanulmányát tartalmazza. Ebből hat klasszikus régészeti megközelítéssel és egy köanyagokkal foglalkozik, további egynek a régészeti embertan és hétnek a régészeti állattan a tárgya. Már ebből a felsorolásból is jól látszik, milyen öröndetes arányban vannak jelen az archeozoológiai feldolgozások, ami mindenképpen üdvözlendő. A tanulmányok mindegyikét irodalomjegyzék és angol nyelvű kivonat zárja. Örömmel nyugtázom, hogy az 1. kötetnél hiányolt angol nyelvű képaláírások itt már megjelennek.

A rendelkezésemre álló hely korlátozott nagysága miatt recenzióban az engem elsősorban érdeklő bronzkor és vaskor időszakára fókuszálok.

Patay Róbert a kora bronzkori lelőhelyeket tárgyalja a nyomvonal által érintett dél-pesti síkságon (7–31. oldalak). A Vecsés 83. esetében a korai Makó kultúra, illetve a Vecsés 54. és Üllő 5. lelőhelyeken a kultúra késői fázisának településmaradványait tárgyalja. Ezekből kiemelkedik a már két évtizede publikált üllői fémműves műhelyre utaló depó (öntőformák, öntőtégely). Ecser 6 – Maglód 1. lelőhelyen a harangedényes megtelepedés nyomait azonosította. Az utóbbi másfél évtized ¹⁴C adatok révén megerősített fontos megállapítását a nyomvonal feldolgozása alátámasztja: a térségben a késői Makó, a harangedényes és a nagyrévi kultúrák közösségei időben és térben egyidejűleg és egymás mellett éltek. Itt tehát ugyanúgy a megtelepedés mozaikossága jellemző, ahogy azt a legújabb nyugat-magyarországi adatok ott is igazolják. A korszak állatcsontjait Tugya Beáta dolgozta fel (32–39. oldal). A kisszámú leletanyag minden eleme konyhahulladékként értelmezhető. A makói lelőhelyeken a szarvasmarha és a kiskérődzők képviselik az állandóságot, a késői periódusban ló is volt. Vadászott állatként csak a gímszarvas mutatható ki a kultúra korai közösségénél. A harangedényes



Patay Róbert & Rajna András (szerk.) (2025).

Nyomvonalak. 2. kötet:

Megelőző régészeti feltárások az M0-s autópálya délkeleti, valamint a 4. számú főút Vecsést és Üllőt elkerülő szakaszain.

Szentendre: Ferenczy Múzeumi Centrum

231. oldal, CD melléklettel

¹ Független kutató, régész; email: ilon.gabor56@gmail.com

Ilon Gábor • Recenzió: Fókuszban a nyomvonal 2.

településen már a háziállatok klasszikus sorrendje figyelhető meg, azaz: szarvasmarha–juh, juh/kecske–sertés–ló és kutya. A gímszarvas és a vaddisznó a legfontosabb vadászott állatok. Négy csonteszköz is előkerült a lelőhelyen. A szerző megállapítja, hogy markáns különbség nem a Makó- és a Harangedény-kultúra lelőhelyei, hanem a két kultúra eltérő földrajzi környezetben fekvő települései között figyelhető meg. Én azonban óvatosabb lennék az ilyen következtetéseket illetően, hiszen a lelőhelyet csupán igen kis felületeken, az építési terv által kijelölt pontokon lehetett csak megkutatni e két kultúra örökségéből. A halászat gazdálkodásban elfoglalt helyének megítélése tárgyában pedig jól tudjuk: amíg csak szemmel és kézzel gyűjtjük a halcsontokat, az „eredmények” pusztán érdekességnek tekinthetők. Reális képet majd csak a talaj szárazon történő szitálása, esetleg az iszapolás és a flotáció rendszeressé válása után alkothatunk.²

Nagy Nándor Norbert a maglódi urnamezős kori teljesen(!) feltárt temetőt ismerteti (40–59. oldal). Ez egy 50 × 60 méteres területen 48 sírt jelent. Ugyanakkor a szerző valószínűsíti, hogy a temetkezések egy része nem került feltárássra, mivel azok a humuszban voltak, amit gépekkel távolítottak el. Összesen 37 szórthamvas és 11 urnás sírt dokumentált. Máglyahely vagy égett oldalú gödör nem került feltárássra. A temető 17 sírjában voltak bronzok, de közöttük egyetlen fegyver, szerszám, eszköz vagy edény sem akadt. A temetőből 37 sír hamvainak tanulmányozása volt lehetséges. A szerző kimerítően elemzi a temető edénytípusait, miközben közeli és távolabbi régiók párhuzamait idézi. Közülük csak a csizma alakú és a szoptatóedények 2-2 példányát emelem ki. Az öt orsókarika a közösség textilművességére utal. A csörgők több célt (pl. gyermeknevelés, tánc) is szolgálhattak. A temetőt az ún. Vál II. időszak előtt, a Ha A–B1 periódusban használták. A sírok antropológiai vizsgálati eredményeit Hajdu Tamás és Kővári Ivett közölték (60–63. oldal). A hamvak kis mennyisége miatt (a szórthamvas sírokból feltárt égetett csonttöredékek átlagos súlya 107,2 gramm) az eltemetett nemére csak két alkalommal tudtak következtetni. A kormeghatározásra 26 alkalommal nyílt lehetőség (12 felnőtt és 14 gyermek). Az összes sírszám (48 vagy 47) és a kettős temetkezés kérdésében kis ellentmondás tapasztalható a régészeti és az embertani tanulmány között. Az ételmellékleteket közlő Tugya Beáta (64–69. oldal) 10 temetkezést tárgyal. Ezekben 37 db állat csontja húsos ételmellékletet igazol, többségében sertécsontok (27 db), néhány szarvasmarhacsont (7 db), továbbá egy-egy kiskérődző, ló és tyúksont szerint. Ezek 56%-a húsos-végtag régióból származik. A házityúk meghatározása nagyon fontos, hiszen egyre több adatunk van késő bronzkori megjelenésének igazolására. A temetkezési ételmellékletek hazai párhuzamainak alapos felsorolásából kimaradt a Szombathely–zanati temető két sírja.

Nagy jelentőségű a középső vaskori, szkíta kori Vekerzug-kultúra 22 oszlopszerkezetes gazdasági épületből álló településrészletének feltárása (Vecsés 4. lelőhely). Ezek egyes csoportjai „lakótelkeket” jelölnek. A tárgyi mellékletek közül az agyag testpecsételőt (20. kép 1.) és a „drótos tót” edényjavítási technikát (11. kép) emelném ki. A falu a Pesti-síkság korabeli megszállásának egy újabb bizonyítéka. Korrekt anyagközlését Patay Róbert publikálta, aki a települést a Kr. e. 6. század közepe–5. századra, a HA D1–D2 időszyakra keltezte (70–101. oldal). Itt kell megjegyezmem, hogy a felszínen álló korabeli lakóalkalmatosságok megismerésének lehetőségét a gépi humuszolás kizárja. A település állatcsontanyagának (~4000 db) alapos feldolgozását Kőrösi Andreának köszönhetjük (102–111. oldal). Ebből a hatalmas adatmennyiségből megint csak a mindössze 3 db tyúksontra szeretném felhívni a figyelmet. Az ugyanitt szkíta és császárkori szarmata jelenségekből begyűjtött kőanyag komplex feldolgozásáért Kalmár Jánosnak³ lehetünk hálásak. A kőanyag (örlőkövek, fenőkövek, kemencék építőanyaga) nagy része a közeli felső pannon tavi mészkőből került ki, de megtaláljuk a Börzsöny, a Cserhát, a Budai-hegység és Észak-Magyarország nyersanyagait is. A szkíta kori és a szarmaták vaskohászatára utaló vaspelletes salakot és limonitos vasércet is azonosított.

² Jó példa erre: Ilon, G., Bartosiewicz, L. & Galik, A. (2016): Research tradition and the archaeological reconstruction of fishing in the Small Hungarian Plain. *Magyar régészet*. <http://www.magyarregeszeti.hu> Tél. De ugyanitt iszapolás során bogarat is sikerült találni: Merkl O. & Ilon G. (2012): Rovarmaradvány egy római kori kútból Ménfőcsanak–Széles-földekről. *Insect remains found in a Roman Age well located in the lands of Ménfőcsanak–Széles-földek*. *Archaeometriai Műhely* IX/1, 53–56.

³ Kalmár János (1937–2023) a Magyar Állami Földtani Intézet munkatársa volt. A 2000-es évek elejétől több régészeti lelőhely kőanyagát dolgozta fel.

Kéziratát szerzőtársként Patay Róbert rendezte sajtó alá (112–123. oldal). Vecsés 4. lelőhelye után az Ecser 6–Maglód 1. lelőhely ezres nagyságrendű szkíta kori állatcsontjait Tugya Beáta dolgozta fel (124–133. oldal). A korabeli általánossal megegyező képből ismételten a tyúk (2 db) és meglepő érdekességként a barnamedve csontját tartom érdemesnek kiemelni. Ecser 6. kelta település állatmaradványait szintén Tugya Beáta adta közre (134–139. oldal).

Az Ecser 6. számú lelőhelyről előkerült, a hun korszak elejére keltezhető „African Red Slip Ware” mécses egyedülálló lelet. Azért, mert „az egyetlen olyan darab, ami modern régészeti kontextusból származik Pannonia tartományból, és ráadásul nem a római oldalon került elő. A discus ábrázolásának keresztény vonatkozása pedig az Aquincum környéki hitélet esetleges emlékeként is értelmezhető” – írja a publikáló Szabadváry Tamás (140–147. oldal).

Farkas Zoltán és Jászberényi Mónika Vecsés 67. lelőhelyének (talán nem véletlenül?) meglehetősen kifosztott, szegényes leletanyagú késő avar kori, de a 8. századon belül nem keltezhető, 28 síros temető-részletével ismertetik meg az érdeklődőket (148–185. oldal). A temető 10 sírjából kiemelt házityúk, juh és szarvasmarha étel- és állatáldozatait Kőrösi Andrea dolgozta fel. Érdekes, hogy az eddigi ismert avar kori lelőhelyektől eltérően a vecsési temetőben a kakast női sírba helyezték (186–193. oldal). Üllő 10. lelőhely a 8. század első felére datált avar kori települését Farkas Zoltán (194–215. oldal), míg annak állatcsontjait, az Árpád- és újkoriakat is beleértve, Biller Anna Zsófia ismerteti (216–226. oldal).

A könyv végén a rövidítések jegyzékét és a szerzők névsorát találjuk. A kötet és a CD fényképfelvételei, rajzai, de térképei és összesítő rajzai is jó méretben és kiváló minőségben kerültek publikálásra.